

УДК 811.11-112

СЕМАНТИКА ПИТАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Светікова Наталія Сергіївна

Студентка

Сітко Алла Василівна,

Кандидат філологічних наук, доцент
Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

natashkasvetikova@ukr.net

Анотація: *Стаття присвячена аналізу семантичної структури питальних речень українською та англійською мовою у творах Л. Керрола «Аліса в країні див» та І. Котляревського «Наталка-Полтавка». Дослідження висвітлює різні типи питань та вплив комунікативної мети висловлювання на зміну їх функцій.*

Ключові слова: загальне питання, спеціальне питання, альтернативне питання, розділове питання, порядок слів, підмет, присудок, дієслово, речення, переклад.

Семантика речення – це його абстрактне мовне значення, що є відношенням семантичних компонентів, формованих взаємодією граматичних і лексичних значень членів речення. Однією з центральних у сучасній лінгвістиці є категорія питальності. Важливість вивчення «інтерогативних конструкцій визначається не тільки тією ключовою позицією, яке займає питання в процесі комунікації, але й зв'язком проблеми питальності з багатьма іншими проблемами мовознавства» [1, с. 3].

Актуальність обраної теми зумовлена недостатнім вивченням семантичної структури мови, що є одним з найважливіших аспектів при її вивченні, адже кожна мова у даному аспекті відрізняються одна від одної. В процесі вивчення та дослідження будь-якої іноземної мови ми обов'язково

натрапляємо на численні помилки в усній та письмовій мові, тому що людині досить складно позбутися стереотипів рідної мови, що склалися на базі її структури.

Об'єктом дослідження є питальні речення у творах Л. Керрола «Аліса в країні див» та І. Котляревського «Наталка-Полтавка», а *предметом* – семантична структура цих речень. Адже відомо, що питальні речення «здатні відображати найбільш широку гаму об'єктивних і суб'єктивних значень, що мають високу комунікативну мобільність і можуть охоплювати цілі групи смислів, традиційно пов'язаних з іншими комунікативними типами висловлювань. Це дозволяє розглядати їх не просто як речення, які реалізують пізнавальні комунікативні інтенції мовця, але як формально-синтаксичні єдності, що виконують у мовленні окремі функції» [2, с. 231].

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналітичного підходу з урахуванням практики та досвіду, узагальнити основні закономірності дослідження семантики питальних речень в українській та англійській мовах.

Незважаючи на значну кількість робіт, які присвячені проблемі питальності, існують проблеми, пов'язані з питальністю та питальними реченнями. Справедливим вважаємо твердження, що питальні речення «англійської та української мов є структурно-граматичним типом, який відрізняється від інших речень як за структурою, семантикою, так і за комунікативним призначенням. Це по-особливому інтоновані речення з певним порядком слів, часто з використанням лексичних маркерів питальності, що мають у мовленні актуальне членування (функціональну перспективу), логіко-граматична природа яких характеризується цілеспрямованістю запиту інформації. Визначальна семантична ознака ПР – запит компетентності» [1, с. 8].

Питальні речення за семантичним значенням поділяються на:

- власне-питальні – запитання, які обов'язково потребують відповіді, в яких питання іноді може супроводжуватися емоційними і модальними відтінками: подивом, сумнівом, недовірою, невпевненістю або впевненістю та ін.;

•риторичні, що містять приховане твердження і не потребують відповіді, прихованим може бути заперечення або затвердження;

•запитально-спонукальні – речення, в яких простежується спонукання співрозмовника до певної дії [3, с. 702].

Питальні речення мають сталий порядок слів, який відрізняється від порядку слів в стверджувальних реченнях тим, що в питальних реченнях вживається непрямої порядок слів. Тільки в спеціальних питаннях до підмета вживається прямиї порядок слів [4, с. 319].

Також важливо розуміти, що найважливішу роль в питальних реченнях англійської мови відіграє не тільки певний порядок слів, але й інтонація, за допомогою якої можна позначити відношення мовця до предмета розмови або співрозмовника.

Семантика запитань в українській та англійській мовах як в чомусь, схожа, так і має свої відмінності. Питання визначається як мовленнєва дія, спрямована на отримання мовцем невідомої йому інформації. Питальна форма висловлення має наступні характеристики: а) мовець не знає відповіді; б) він хоче знати відповідь; в) він вважає, що слухач знає відповідь; г) той, хто говорить вважає, що слухач захоче дати відповідь. Важливою умовою є те, що свою мовленнєву дію адресант розглядає, як спробу спонукати слухача повідомити певну інформацію [5, с. 439].

На підставі співвіднесення головного та супровідного значень у науковій літературі виокремлюються власне-питальні й невласне-питальні семантичні типи [1, с. 9].

У функціональному відношенні питання використовуються для: а) позначення теми розмови; б) надання відсутньої інформації; в) отримання певної реакції співрозмовника [5, с. 178]. Говорячи про семантичну структуру, питальне речення включає дві складові: запит про компетентність (питання **щодо інформації про наявну ситуацію**, або про ситуацію в цілому) та предмет запитання [6, с. 141]. Цей підхід базується на **ідеях** О.Г. Почепцова [7, с. 9], **на думку якого зустрічаються** такі два типи питальних речень: 1) ті, що містять

саме запитання, **наприклад**: “*I suppose I ought to eat or drink something or other; but the great question is, what?*” [8, с. 187]; 2) ті, що мають судження, **як-от**: “*Can you be careful? He never mistakes who never does anything*” [8, с. 187].

Відповідно до можливих знань адресата про характер відповіді на запитання про компетентність та, **власне**, про відповідь на саме запитання виділяють чотири випадки: 1) адресант не знає ні відповідь на питання, ані того, чи може **адресат** відповісти на нього: *How far is it to the nearest metro station?*; 2) адресант знає майбутнього **адресата**, але не знає відповіді: *What is your name?*; 3) адресант знає не тільки майбутнього адресата, але й саму відповідь: *Did you choose this profession because it is well paid?*; 4) адресант сумнівається у здатності адресата відповісти на запитання, **але** він знає відповідь сам (така ситуація виникає **у випадку**, коли вчитель запитує учня). *When the First World War ended?* [6, с. 141].

Далі розглянемо питальні речення, які характеризуються особливістю говорити про предмет запитання. Даний тип питальних речень неоднорідний в плані ступеня обізнаності мовця про те, що запитується, тому **поділяється** на три групи:

1) Власне-питальні речення, які містять питання, що демонструє повну необізнаність особи, що запитує про якийсь факт дійсності. Наведемо приклад з твору І. Котляревського: «*До кого я пригорнуся, і хто приголубить?*» [9, с. 131].

2) Неозначено-питальні речення, **які є поєднанням** питання і припущення, питання і сумніву. Такі речення **також** зустрічаються в творі **І. Котляревського «Наталка Полтавка»**: «*Хто ж єсть на світі, щоб був без гріха?*» [9, с. 144].

3) Питальні речення зі ствердженням, **які є синтаксичними** одиницями, що об'єднують питання з твердженням. Наприклад: «*Ти у мене одна, ти кров моя: чи захочу я тебе погубити?*» [9, с. 124], а також питальні речення, **які мають семантику очікування** відповіді. Очікування відповіді лежить в основі третього функціонально-семантичного типу питальних пропозицій. Наприклад, «*Так що ж?*». [9, с. 123].

Отже, в системі питальних речень в українській та англійській мовах виявляється, з одного боку, ряд загальних чи близьких рис, а з іншого – певні відмінності. Проведений аналіз дозволив встановити, що в українській та англійській мовах питальне речення є цілісною синтаксичною одиницею, що має низку специфічних ознак, адже «семантична сутність питального речення полягає в отриманні нової інформації, перевірці чи підтвердженні того, про що вже деякою мірою відомо тому, хто запитує, одержанні додаткової інформації, а також у передачі різноманітних оцінних відтінків, суб'єктивного ставлення до висловленого, в експресивно-оцінній реакції мовця на повідомлюване – вираженні оцінок та суджень» [1, с. 9].

Список літератури

1. Сітко А.В. Відтворення комунікативної семантики англійських інтерогативних конструкцій у перекладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 «Перекладознавство». – Одеса, 2011. – 19 с.
2. Сітко А.В., Струк І.В. Комунікативне навантаження риторичних запитань (на матеріалі англомовної художньої прози). *Одеський лінгвістичний вісник*, 2017. № 9, том 1. – С. 231-235.
3. Виноградова В.В. Грамматика русского языка, т. II. Синтаксис, ч. 1. – М.: Издательство академических наук СССР. 1960. – 702 с.
4. Беляева М.А. Грамматика английского языка, 7-е изд. – М.: Высш. Шк. 1984. – 319 с.
5. Валгина Н.С. Синтаксис современного русского языка. Изд. 2-е. Учебник для вузов. – М.: Высш. Школа, 1978. – 439 с.
6. Sitko A.V., Struk I.V. The principles of English and Ukrainian interrogative sentences classification. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Серія: «Філологічні науки» (мовознавство): Збірник наукових праць. – Дрогобич, 2018. № 10. – С. 139-141.

7. Почепцов О.Г. Семантика и прагматика вопросительного предложения. (на материале англ. яз.): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / – Киев. гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1979. – 24 с.
8. Carroll Lewis. Alice in the Wonderland. – London: Penguin Books, 1994. – 187 p.
9. Котляревський І.П. Енеїда; Наталка Полтавка. – К. : Знання, 2018. – 271 с.